

Guido van 't Haar

Hoog van de Toren

'Wij van WC-Eend'

Het nut van een studie geschiedenis staat niet voor iedereen buiten kijf. Redacteur Guido van 't Haar stelt in deze Hoog van de Toren vragen over het toekomstperspectief van de geschiedwetenschap.

'Wat kun je nu eigenlijk worden met geschiedenis?'

'Jij studeert geschiedenis? Dan wil je zeker leraar worden, of niet?'

'Wat heb je nou aan geschiedenis? Dat gaat toch alleen maar over dode mensen en dingen waar je nu niets meer aan hebt?'

Ik durf met enige zekerheid te stellen dat vrijwel iedere lezer van *Groniek* ooit een van deze, of een soortgelijke vraag heeft moeten beantwoorden. Onder een groot publiek bestaat het idee dat geschiedenis een vicieuze exercitie in nutteloosheid is. Je studeert geschiedenis om 'het' daarna te kunnen doceren aan de ongeïnteresseerde pubers van het digitale informatietijdperk. Ongeïnteresseerd, want als ze kennis willen nemen van de geschiedenis, dan kijken ze wel naar films als *Braveheart*, series als *Band of Brothers* of zoeken ze via Google naar de relevante pagina op Wikipedia. Geschiedenis is leuk, maar dat kun je in je vrije tijd ook wel doen. Rechten, of iets economisch; daar heb je tenminste wat aan.

Mijn excuses als bovenstaande zinnen buitengewoon cynisch overkomen. Het punt is echter dat de geschiedwetenschap heeft gefaald om zichzelf te legitimeren ten opzichte van de bredere samenleving. Deze 'Hoog van de toren' zal suggereren dat tenzij er iets verandert deze criticasters gelijk hebben. Historici zullen daarentegen beargumenteren dat kennis een intrinsieke waarde heeft, ook wanneer er met deze kennis geen (toekomstig) praktisch nut gepaard mee gaat. Voor historische kennis gaat hetzelfde principe op. We hebben dan wel weinig aan historische kennis, het heeft wel een intrinsieke waarde. Dit is een wel erg slap argument. Een cynisch persoon zou als tegenargument kunnen brengen dat historici *natuurlijk* een groot belang plaatsen bij historische kennis. Wij van WC Eend adviseren... WC Eend.

Laten we voor het gemak stellen dat er een *waarom* voor de geschiedwetenschap bestaat. Blijven over de *wat* en het *hoe*. *Wat* is geschiedenis en *hoe* onderzoek je haar? Dat geschiedenis het verleden betreft is evident, maar die tweede vraag is lastiger. Dat de historische werkelijkheid '*wie es eigentlich gewesen [ist]*' nooit meer kan worden gereconstrueerd is voor iedereen wel duidelijk. Als de waarheid niet bestaat zijn waarschijnlijkheid en 'de beste interpretatie' het hoogst haalbare. Maar beide zijn twijfelachtige zaken. Wat is 'de beste interpretatie' en wanneer is iets waarschijnlijk? Op basis van overgeleverde bronnen kun je een verleden construeren, maar hoe verder je terug gaat in de tijd hoe lastiger dit wordt. We weten meer van de periode tussen 23 juli en 4 augustus 1914 dan van de hele zevende eeuw. Hoe minder bronnen je hebt om een verleden op te baseren, hoe sneller je tot de beste interpretatie komt. Uit vier verschillende interpretaties is het nog redelijk gemakkelijk kiezen. Vanwege het beperkte bronmateriaal is geen van de verklaringen echter waarschijnlijk te noemen. Bij een groot aantal beschikbare bronnen draait het probleem zich om. Door de gedetailleerde kennis zijn veel waarschijnlijke interpretaties mogelijk, maar welke interpretatie is dan de beste?

Overigens moet het belang van historische bronnen ook niet worden overschat. Historici laten zich doorgaans niet noodzakelijkerwijs beperken door de bruikbaarheid van een bron bij het schrijven van hun verhalen. Historische bronnen beschrijven doorgaans wel een gebeurtenis, maar niet de motivatie of oorzaak hiervoor. Zo weten we uit bronnen (in de breedste zin van het woord, dus ook archeologische artefacten en dergelijke) dat er al duizenden jaren mensen wonen in Drenthe en dat Lodewijk XVI op 21 januari 1793 werd geëxecuteerd. Waarom er al duizenden jaren mensen in Drenthe willen wonen, of waarom een Franse koning werd geëxecuteerd door revolutionairen zal nooit met zekerheid te zeggen zijn. Desondanks wagen historici dappere pogingen om het onduidelijke verleden te duiden, vaak door gebruik te maken van onhistorische concepten en anachronismen. De oudheid, de middeleeuwen, de Renaissance en de Franse Revolutie; allemaal onhistorische concepten die nooit werkelijk hebben bestaan. Constantijn de Grote wist niet dat hij in de late oudheid leefde, idem voor Lodewijk de Vrome en de vroege middeleeuwen. Filips II zou vreemd hebben opgekeken wanneer hem was verteld dat hij een vroegmoderne monarch was. Haal deze concepten uit de geschiedschrijving en het stort allemaal als een kaartenhuis in elkaar. Zonder renaissance geen oudheid, zonder beide geen middeleeuwen.

Historici proberen een waarschijnlijk verleden te construeren op basis van onbetrouwbare bronnen, ingekaderd door onhistorische concepten ontsproten uit de eigen creativiteit. Het resultaat van deze noeste arbeid

wordt over het algemeen ook nog niet eens gelezen door een groter publiek. Desondanks weerhoudt dit historici niet van het aannemen van een misplaatste arrogantie ten opzichte van historici (of schrijvers, of journalisten) die dit publiek wel hebben weten te bereiken. Te denken valt aan Geert Mak en Tom Holland. Beide schrijvers zouden ongenueanceerd zijn, historisch onverantwoord bezig zijn en zijn dus geen 'serieuze historici'. Prima, maar laat alleen hij die zonder zonde is de eerste steen werpen. Het construeren van een waarschijnlijk verleden op basis van onbetrouwbare bronnen is precies wat schrijvers als Mak en Holland doen. Er bestaat geen wezenlijk categorisch verschil tussen Geert Mak en de 'serieuze historici'.

Dit betoog begon door te stellen dat de geschiedwetenschap heeft gefaald om zich te legitimeren. Vervolgens heb ik geprobeerd te suggereren dat dit gebrek aan legitimatie komt door het feit dat niemand precies weet, historici inclus, waar 'we' nou precies mee bezig zijn en wat 'we' eigenlijk doen. Natuurlijk is ondergetekende van mening dat historische kennis een intrinsieke waarde heeft. Ondergetekende is zich echter ook bewust dat deze legitimatie valt onder de categorie 'wij van WC Eend'. Het intrinsieke waarde-argument is niet te verkopen aan de man op straat, die net in de krant heeft gelezen dat onderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen hebben bewezen dat de Bijbel in de middeleeuwen werd gelezen door 'gewone mensen'.¹

Wat moet er dan veranderen om dit beeld van geschiedenis als interessante doch nutteloze bijzaak te veranderen? Iets wezenlijks. Op de vraag wat dit wezenlijke dan precies is moet ik het antwoord schuldig blijven. Meer aandacht voor de theoretische en filosofische onderbouwing van de geschiedschrijving, misschien? Een synthese die een einde maakt aan de wildgroei van fragmenterende specialisaties? In ieder geval *iets nieuws*, zoals het vinden van een duidelijk praktisch nut van de geschiedwetenschap. Zelfs Cicero's opmerking dat geschiedenis de leermeester voor het leven is impliceert een praktische functie voor geschiedschrijving. Maar het is natuurlijk niet onvoorstelbaar dat we zijn 'uitgeleerd' op bepaalde periodes uit de geschiedenis. *Historia magistra vitae est*, maar ook wanneer dat verleden meer dan duizend jaar oud is? Wanneer het verleden onbekend, onherkenbaar en ook nog eens onwaarschijnlijk is, wat voor lering valt er dan nog uit te trekken? Ik zal hier mijn schrijven eindigen, voordat ik de suggestie wek dat bepaalde objecten van historisch onderzoek hun langste tijd misschien wel hebben gehad.

1 Voor het onderzoek zie <http://www.rug.nl/let/onderzoek/overonderzoek/histdutchliterature/holyandlay> [laatst bekeken op 05-07-2011]; voor de ontvangst door de media zie bijvoorbeeld <http://www.nu.nl/boek/2543246/gewone-man-las-bijbel-al-in-middeleeuwen.html> [laatst geraadpleegd op 05-07-2011].